

Міністерство освіти і науки України

**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**
Факультет історії, політології і міжнародних відносин

І. С. Монолатій

ПОЛІТИКА І ЛІТЕРАТУРА:
ПРАКТИКУМ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ-ПОЛІТОЛОГІВ

Навчально-методичні рекомендації

*для студентів спеціальності «політологія»
(освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»)*

УДК 82-09
М 77

Автор:

Монолатій І. С., доктор політичних наук, професор кафедри політології
Факультету історії і політології Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника.

Рецензенти:

Набитович І. Й., доктор філологічних наук, професор Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Ломака І. І., кандидат політичних наук, доцент Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника.

У практикумі для студентів-політологів упорядковані пояснювальна та аналітична записка навчального курсу «Політика і література», основні питання лекційного та семінарського курсів, дискусійні питання для самостійної роботи, основні поняття політичної науки, рекомендована література для написання підсумкової творчої роботи (есе).

Монолатій І. С.

Політика і література: практикум для самостійної роботи студентів-політологів. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «політологія» (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. – 22 с.

© Монолатій І.С., 2019.
© ПНУ ім. В. Стефаника, 2019.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета курсу «Політика і література»: ознайомлення студентів із головними політичними сюжетами світової та української літератур, методиками та підходами до аналізу політичних явищ в красному письменстві, формування у слухачів курсу за вибором максимально повних та цілісних уявлень про дилеми співвідношення політичного і гуманістичного у творах модерної літератури, як у теоретичному, так і в практичному вимірах, комплексна характеристика причин, типів та наслідків взаємодії сучасних політичних систем та режимів, враховуючи специфіку їх перебігу в окремих літературах світу.

Для оволодіння дисципліною **вивчаються** уявлення та інтерпретації світової та української літератур явищ світових революцій і воєн, природи тоталітаризмів, феноменів Голодомору і Голокосту, процесу мультикультуралізму й деколонізації, бюрократизації системи влади, кризи політичних еліт та лідерства, формування етнічних ідентичностей, реалізації політики пам'яті, специфіки міжетнічної та міжконфесійної взаємодії.

На основі отриманих теоретичних знань студенти повинні **вміти:**

- здійснювати аналіз теоретичних та практичних проблем політичної сфери у літературі;
- давати політологічну візію світової та української літератур, їх переваги і недоліки;
- діагностувати стан політичних взаємин у державі та характеризувати тих політичних акторів, прототипи яких відтворює красне письменство.

Відтак у курсі «Політика і література»

- **визначаються** особливості впливу красного письменства на сучасну політичну сферу та навпаки;
- **стверджується**, що структури, що їх можна виявити в літературних текстах, можна проаналізувати з урахуванням зв'язку зі структурами політики, ідеології та історії;
- **зазначається**, що не можна озвучувати політичних або теоретичних питань, пов'язаних з літературними текстами, без зосередження на їх мові; втручання літератури у політику, і навпаки – втручання

політики в літературу, є своєрідним видом взаємодії поміж практиками, формами діяльності і способами мовлення, котрі усі разом і нарізно, творять спільний світ або спільні світи.

- **запропоновано** тезу, що політологія літератури не є окремою гуманістичною дисципліною, а тому не існує якась єдина політологія літератури (подібно до того, як і не має єдиної політичної науки), а лише цілий конгломерат ідей та теорій (політичних систем, режимів, ідеологій, політичної й громадянської участі, політичних еліт і лідерства, виборів і виборчих технологій, прогнозування, етнічної політики, міжетнічної комунікації тощо).

В результаті вивчення курсу висновується, що політологічний підхід в літературознавстві міг би бути цілком ефективним у дослідженнях так званого літературного канону, зокрема вивченні механізмів творення значимих для спільноти (національної, культурної, політичної) ідентичностей/цінностей, а відтак мати теоретичне і практичне значення для з'ясування природи політичного у художніх текстах – джерелах націєрозповідностей – в умовах глобалізації та інтернаціоналізації світу.

Ключові поняття курсу: політика, література, політологія сучасної літератури, постколоніальні студії, антиімперіалізм, націоналізм, ідентичність, цінності.

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА: ДЛЯ ЧОГО СТУДЕНТУ-ПОЛІТОЛОГУ ЗНАННЯ ЛІТЕРАТУРИ?

Осмислюючи ідею і організацію українського монархізму, її творець В. Липинський у своєму фундаментальному полемічному творі «Листи до братів-хліборобів» у 1920-х так риторично озвучив роль письменника в процесі національної творчості: «Яка роля письменника в організації перемоги для армії, до якої він належить; для армії, що вся бореться своїм ділом, своїм рухом, за перемогу своєї спільної віри і яка, щоб перемогти, мусить мати в собі найбільше людей діла, людей руху, і можливо менше людей тільки слова, тобто якраз письменників? Як писанням, тобто раціоналістичними методами друкованого слова, розв'язувати проблеми чисто ірраціональні, якими є проблеми волі і сили, тієї волі і тієї сили, од яких залежить здійснення так само ірраціональної в своїм заложеню і в своїх предпосилках кожної громадської політичної віри?».

Як бачимо, український мислитель задовго до знаного західного авторитета Е. Саїда актуалізував публічну роль письменників та інтелектуалів, про яку той наприкінці ХХ ст. зауважував, що їхнє значення, «виразно, та й усеціло очевидне: частково тому, що багато хто й досі відчуває потребу вбачати в письменникові-інтелектуалові людину, котру слід слухати як поводиря по бентежному теперішньому, а також як лідера угруповання, течії або ж групи, що бореться за збільшення своєї влади та впливу».

Звісно, міркування В. Липинського та Е. Саїда – не тотожні від самого їхнього прочитання. Зосібна українському мислителю йшлося, по-перше, про письменників українських (читай – політичних публіцистів, його сучасників), а, по-друге, літературу українську (щодо якої мислитель мав чимало засторог). Вказуючи на «руйнуючу роль всякої брехливо-усвідомлюючої літератури», український консерватор закликав подумати, «чи так би закінчився сучасний великий стихійний рух нашого народу, коли б наші письменники, наша інтелігенція, ті, що цей стихійний рух усвідомлювали і в слові формулували, чесно виконували кожний своє завдання, чесно усвідомлювали хотіння тієї соціальної групи, до якої кожний з них по способу свого життя, по свому уродженню і вихованню

належав». Натомість палестинський інтелектуал дискутуючи, головним чином, про те, хто є письменником і чи має той право на участь у письменницьких конгресах в США, твердив про «особливу символічну роль письменника як інтелектуала, котрий *свідчить про пережите країною чи регіоном* (курсив мій. – I. М.), [...] надаючи цьому досвіду громадської тотожності, назавжди вписаної в порядок денний глобального мовлення й мислення».

Вочевидь таке розуміння озвучених дилем, з одного боку, літератури як явища, і письменників як інтелектуалів – з другого, вимагає «вписування» літератури в діалектичний зв'язок нації і модерності через перспективу антиколоніалізму. Саме ця перспектива, на думку М. Павлишина, має дві, взаємозалежні, сторони. Перша з них є свідченням того, що розвиток національної літератури можливий лише у рамках національного проекту – програми створення нової політичної й культурної нації, яка, водночас, є європейським винаходом. Друга ж твердить, що творити літературу в межах проекту побудови нації – означає творити літературу національну, яка, зазвичай, буде європейською.

Відтак для сучасної української літератури завжди принциповим був, є і, мабуть, буде пошук власної ідентичності, який, як стверджує М. Ревакович, є тотожним деколонізації української культури. Адже, «подібно до інших постколоніальних країн: вона дуже повільна, і в перехідному періоді їй притаманні множинність ідентичностей, гібридність і двомовність», а тому література «породжує відчуття невизначеності і виснаження [...] в ній не бракує різноманітності голосів». А що тексти становлять важливу частину дискурсу ідентичності, а модерні нації створили ідеології та літератури, досі привабливою є ідея, що культурна ідентичність лежить на перетині історії культури та культурної антропології, історії ідей та історії політичної думки, соціології і політології. Щоправда у цьому пошукові мусимо не наштовхнутися на перешкоду сучасного українського літературознавства, озвучену С. Павличко, яка стверджувала, що «література для більшості літературознавців продовжує бути міметичним інструментом, який відображає, передає, має ідеї, сюжети, теми, зміст і т. д.» А той факт, що в

українській літературознавчій практиці досі бракує цікавих та оригінальних інтерпретацій, підштовхуватиме науковців, згідно з міркуваннями Я. Поліщука, до реалізації дослідницького принципу «зміщення акценту з процесу на текст».

Позаяк допомогти тут могла б і вдала комунікація – на рівні інтерпретації як минулого з сучасним, так і дослідницького досвіду чи досвіду писання, залежатиме вона ще й від відповідності кодам, якими оперуватиме читацька аудиторія. Вочевидь така пропозиція відповідає одній із сучасних версій про літературний процес як ринок ідей, що відбивають/змінюють масову свідомість. Зосібна К. Родик вважає, що аналізувати твори письменників слід через призму «написаного ними в координатах соціології (філософії, психології тощо) літератури і читання. Які суспільні процеси, приховані (або спотворені) політиками та журналістами, віддзеркалюють художні твори? Наскільки “екологічно чистими” або навпаки небезпечно забрудненими є ідеї, що часом поза волею автора випаровують його книжки?». Зауважмо, що цей підхід лише у загальних рисах відображає теорію політичної та експресивної каузальності американського літературного критика-марксиста Ф. Джеймсона. Її сутність полягає у тому, що структури, що їх можна виявити в літературних текстах, можна проаналізувати з урахуванням зв'язку зі структурами політики, ідеології та історії.

Поза сумнівом, детальне нині вивчення і переоцінка творів літератур – світової та національних – лише увиразнюватиме нові підходи до розуміння сучасної літератури, яку Л. Донскіс влучно називав «полем битви між протилежними поглядами на світ і людяність». Приміром, «свідчення літератур» Середньої (Центрально-Східної Європи) (поряд із вже інституціалізованою натепер латино-американською літературою) є тим лакмусовим папірцем, що показуватиме конкретний регіон та його історичний досвід, який містить, з-поміж іншого, тріаду смислів – політики, ностальгії та пам'яті – вписаних у пост-дискурси – імперський і тоталітарний. Їх нині конструюють двояко: як «зону переходу» (вислів Б. Будена), і як «збентежену ідентичність» (вислів Л. Донскіса).

Ці, сказати б, обставини спричинили й нові тенденції в літературознавстві, передусім у напрямку соціології літератури, яка, на думку західних вчених, відповідає за політику літератури. Відтак з-поміж тих новацій, що визначатимуть поступ сучасної літератури В. Грісволд виокремлює такі: сучасні міжнаціональні і міжетнічні конфлікти, що можуть бути прикладами взаємодії літератури та ідентичності; виникнення зв'язків між двома типами аналізу творів – інституціонального і читацького резонансу; «нове відкриття» автора (творчого агента) – з його досвідом і особливостями статусу текстів; взаємини між друкованою літературою та іншими формами медіа-культури, зокрема у контексті культурної глобалізації. Натомість для Т. Іглтона зацікавлення соціологією літератури можна витлумачити двояко. По-перше, йдеться про реалістичний підхід (у сенсі епістемологічному), згідно з яким літературу визначає її суспільний контекст. По-друге, йдеться про прагматичний підхід, за якого літературу характеризують різноманітні чинники, а тому її можна читати у різних контекстах, підкреслюючи її соціологічну детермінанту. Остання і буде одним з варіантів для конкретної політичної ситуації. А позаяк «мистецтво аналізування літературних творів сьогодні вимирає, подібно як народний танець», то, як виснував дослідник, не можна озвучувати політичних або теоретичних питань, пов'язаних з літературними текстами, без зосередження на їх мові.

Відтак, якщо йдеться про «політичне письмо», вже хрестоматійною стала теза Р. Барта про те, що експансія політичних і суспільних подій в сфері літературної свідомості створила новий тип «людини, що пише» – поєднання активіста і письменника. Від першого вона бере ідеальний образ борця за справу, а від другого – думку, що написаний твір є діяльністю. Для вченого, «текст – це такий соціальний простір, в якому не сховається жодна мова і жодний суб'єкт, який промовляє, не буде суддею, господарем, політиком, сповідником, дешифрувальником, і теорія Тексту невпинно зливається з практикою письма». Натомість для Г. Бгабга визначальним є феномен амбівалентності маргінесу націєпростору. Його виявлення, на думку автора поняття «націєрозповідність», це, передусім, спростування твердження про культурну вищість, незалежно від того, чи походить вона

від імені «старих» «постімперіалістичних» націй, чи ж від «нових» націй периферії. «Це значно суттєвіше втручання у виправдовування сучасності – прогресу, гомогенності, культурної органічності, закорінених націй, великого минулого, які раціоналізують авторитарні тенденції у культурі в ім'я національних інтересів чи етнічного привілею». Щоправда, у епіцентрі уваги теоретика націєрозповідності міститься «локальність» національної культури з визначальною дихотомією «зовнішнє»/«внутрішнє». Вона, на думку вченого, є процесом гібридності, який «втягує нових “людей” до політичної структури, витворюючи інше місцезнаходження значення, і, звичайно, продукуючи у політичному процесі політичний антагонізм та непередбачені сили політичної репрезентації». В результаті цей підхід, в осерді якого – дискурсивна концепція ідеології, – даватиме змогу досліджувати «альтернативні сили та аналітично опозиційні можливості» – проблеми повсякдення, «нові» етнічності, нові громадські рухи, «політику різноманітності», молодіжний рух тощо. Цікаво, що, сказати б, «паралельно», розглядати літературу як двійник націоналізму через призму захисту локальності запропонував С. Дюрінг, оголосивши літературний канон «націоналістичним».

У підсумку ж риторичне запитання про те, як саме «пам'ятає» сучасна література українські міста, винесене у назву цієї книжки, навіть за позірної обмеженості наукових й методологічних засад, набуває цілком обґрунтованих вимірів. Адже, згідно з міркуваннями Ж. Рансьєра, наша сучасність виразно показує, що «політика літератури не є політикою письменника. [...] література є політичною активністю власне, як і сама література. Відтак немає сенсу запитувати, чи письменники мусять провадити якусь політику, чи посвячуватися чистому мистецтву, оскільки навіть воно має щось спільного з політикою. Натомість політика літератури засвідчує існування необхідного зв'язку між політикою як специфічною формою колективної діяльності та літературою, як визначеним практикою мистецтвом слова». Тому втручання літератури у політику, і навпаки – втручання політики в літературу, є своєрідним видом взаємодії поміж практиками, формами діяльності і способами мовлення, котрі усі разом і наодинці, творять/поділяють спільний світ або спільні світи.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1

СВЯТЕ ПИСЬМО ТА ЛІТЕРАТУРА: ВІЧНИЙ ДІАЛОГ ТЕКСТУ ТА ІДЕОЛОГІЇ

Питання:

1. Сучасне розуміння сенсів Святого Письма (поняття, мови, канони, переклади, метафори).
2. Форми державного правління у Святому Письмі (анархія, теократія, монархія, республіка).
3. Правові сфери біблійних текстів (турбота про бідних, правосуддя, покарання злочинців, турбота про літніх людей, принципи захисту/самозахисту, теорія позитивного права, захист держави, пам'ять про героїв).
4. Політичні течії Давнього Ізраїля (фарисеї, садукеї, іродіяни, зелоти, ессеї, «народ землі»).
5. Ісус Христос як політична і літературна фігура: факти, оцінки, інтерпретації.

Тема 2

АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА: ПОЛІТИЧНІ ФІГУРИ ВІЙНИ І МИРУ

Питання:

1. Антична література: поняття, головні літературні роди й жанри.
2. Гомерова *Ілліада*: дилеми героїчних і вояцьких чеснот.
3. Гомерова *Одіссея*: теми чесноти, розплати/відплати, біженства/вигнання.
4. *Енеїда* Вергілія: античний вимір політичного конфлікту.

Тема 3

ЛІТЕРАТУРА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: МІЖ УЯВОЮ, ПОЛІТИКОЮ І ВЛАДОЮ

Питання:

1. Середні віки: періодизація, основні актори літератури.
2. *Божественна комедія* Данте: жанр, ідеї, сюжет, символіка.
Політичні принципи середньовіччя і/або політичні погляди Данте?
3. Іван Франко як дослідник Середньовіччя і творчости Данте.

Тема 4

ЛІТЕРАТУРА ВІДРОДЖЕННЯ: ПОЛІТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ МОДЕРНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Питання:

1. Відродження/Ренесанс: шлях до античності чи пошук «нової людини»?
2. *Декамерон* Дж. Бокаччо: місія й оригінальність влади та ідеології.
3. *Дон Кіхот* М. де Сервантеса: ренесансна біографія і трагікомедія людини. «Кіхотизм» в українській політичній думці (І. Франко, В. Липинський).
4. *Лузіяди* Л. де Камоенса: «картина світу» і місце нації в історії цивілізації.

Тема 5

ЛІТЕРАТУРА ПРОСВІТНИЦТВА: ПОЛІТИКА, СУСПІЛЬСТВО, ЛЮДИНА

Питання:

1. Просвітництво як форма ідеалізації світу.
2. *Мізантроп* Ж.-Б. Мольєра: філософія людини і/або її драма?
3. *Орлеанська Діва* Вольтера як політичний маніфест Просвітництва.
4. *Жак Фаталіст та його Пан* Д. Дідро: антироман і його філософські дискусії/суперечки.

Тема 6

ЛІТЕРАТУРА НІМЕЦЬКОГО РОМАНТИЗМУ: МІЖ «ЖИТТЯМ ДУХУ», ІСТОРИЗМОМ І ПОЛІТИКОЮ

Питання:

1. Романтизм як літературна і політична «картина світу».
2. *Крихітка Цахес* Е. А. Т. Гофмана: сатира і символізм на службі тоталітарної держави.
3. *Німеччина* Г. Гейне: революційний заклик до перебудови світу чи подорожні записи?
4. *Райнеке Лис* Й. В. Гете: моделі людських взаємин, суспільних інституцій, боротьби за владу.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Семінар 1

РІЗНОВИДИ ВЛАДИ ТА ПРАВЛЯЧИХ СТРУКТУР У ТРАГЕДІЇ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА «РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТА»

Дискусійні питання:

1. Клани Монтеккі і Капулетті – традиційна родинно-племінна правляча структура.
2. Ескал, князь Веронський – модель символічної влади і порядку.
3. Тильбальт: ненависть як деперсоналізація.
4. Кохання і дружба – свобода вибору об'єкта відданості і/або відповідальності за «нашу» ідентичність.

Основні поняття: влада, структура правління, клан, вендетта, верховенство права, справедливість, кохання, дружба.

Рекомендоване читання:

Вільям Шекспір. Ромео і Джульєтта / переклад Юрія Андруховича. – Київ, 2016;

або: Вільям Шекспір. Ромео і Джульєтта / переклад Ірини Стешенко // Шекспір В. Твори в шести томах. – Т. 2. – Київ, 1985. – С. 311–413.

http://chtyvo.org.ua/authors/William_Shakespeare/Tvory_v_shesty_tomakh_Tom_2/

Леонідас Донскіс. Влада та уява. Студії з питань політики та літератури. – Київ, 2012. – С. 22–27, 92–126.

Семінар 2

ФОРМИ ВЛАДИ ТА СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ У ТРАКТАТІ НІККОЛО МАК'ЯВЕЛЛІ «ДЕРЖАВЕЦЬ»

Дискусійні питання:

1. Технології влади та державного управління у політичній думці Н. Мак'явеллі.
2. Змови як категорія об'єкту політичного аналізу Н. Мак'явеллі.
3. Ідеї Н. Мак'явеллі про позбавлення церкви права на політику та десакралізацію політичної влади.
4. Прийоми і символи закодованої мови політики Н. Мак'явеллі.

Основні поняття: узурпація державної влади, політична корупція, політична змова, теорія суспільної змови, історичний песимізм.

Рекомендоване читання:

Ніколло Мак'явеллі. Державець / переклад Анатолія Перепаді. – Харків, 2013. – С. 415–489; або:

http://chtyvo.org.ua/authors/Machiavelli_Niccolo/Derzhavets/

Леонідас Донскіс. Влада та уява. Студії з питань політики та літератури. – Київ, 2012. – С. 27–54.

Семинар 3

**ПОЛІТИЧНІ АЛЮЗІЇ У РОМАНІ ДЖОНАТАНА СВІФТА
«МАНДРИ ГУЛЛІВЕРА»**

Дискусійні питання:

1. Парламентська монархія: велич імператора і/або згода з партіями («Подорож до Ліліпутії»)
2. Європейські цінності: криза чи шлях до заснування «високої» цивілізації («Подорож до Бробдінгнегу»).
3. Авторитарна бюрократична держава: дилеми спілкування уряду і підданих чи абстрактність теорій вчених («Подорож до Лапути, Белнібарбі, Глабдадрібу, Лагнегу та Японії»).
4. Ідея «природної людини» і колективний порядок: природа соціалізму та «матеріалізації» («Подорож до країни Гуїгнґнмів»).

Основні поняття: алюзія, натяк, монархія, партія, зміна уряду, політичний притулок, політична смерть, політичні суперечки, змова проти правлячого режиму, ідеологія.

Рекомендоване читання:

Джонатан Світ. Мандри Гуллівера. Переклад з англійської. – Київ, 1968.

Джонатан Свіфт. Мандри Гуллівера. Переклав з англійської Микола Іванов за редакцією Ростислава Доценка – Київ, 2005 або інші роки;

або:

http://chtyvo.org.ua/authors/Svift/Mandry_Lemiuelia_Hullivera_vyd_2004/

Борис Шалагінов. Джонатан Свіфт і його «Мандри Гуллівера» // Свіфт Д. Мандри до різних країн світу Лемюеля Гуллівера, спершу лікаря, а потім капітана кількох кораблів. Харків: Фоліо, 2004. С. 3–16.

Семінар 4

ДЕГРАДАЦІЯ ЛЮДИНИ В АНТИУТОПІЇ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «КОЛГОСП ТВАРИН»

Дискусійні питання:

1. Природа агресивної політики та організованої ненависті в антитоталітарній літературі ХХ ст. (Євгеній Замятін «Ми»; Одос Гакслі «Прекрасний новий світ»; Джордж Орвелл «1984»).
2. Тоталітарна поведінка як наслідок природи революції: модель «Колгоспу тварин» Дж. Орвелла.
3. Витоки ідеологічного і політичного фанатизму у художньому вимислі Дж. Орвелла.
4. Критика сталінізму та «український» контекст «Колгоспу тварин».

Основні поняття: політична казка, сатира, підтекст, історична правда/художня правда, антиутопія, тоталітарна система, абсолютна диктатура, анімалізм, сталінізм, Голодомор.

Рекомендоване читання:

Джордж Орвелл. Колгосп тварин. З англійської мови переклав Юрій Шевчук. – Київ, 2015.

або: http://chtyvo.org.ua/authors/Orwell_George/Ferma_Rai_dlia_tvaryn/

Леонідас Донскіс. Влада та уява. Студії з питань політики та літератури. – Київ, 2012. – С. 190–228.

Колгосп тварин – uk.wikipedia.org

Семінар 5

ПРОЗРІННЯ ОСОБИ В ТОТАЛІТАРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ В АНТИУТОПІЇ РЕЯ БРЕДБЕРІ «451° ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ»

Дискусійні питання:

1. Майбутнє споживацьке суспільство, де панує тоталітаризм: погляд Р. Бредбері.
2. Всеохоплююча влада і/або цензура думок людини: анатомія тоталітаризмів ХХ ст.
3. Книжка як символ інакодумства та свободи вислову: позиція Р. Бредбері та деперсоналізація культури в умовах тоталітаризмів ХХ ст. – комунізму та нацизму.
4. Наукова фантастика як складова буття людини та його сприйняття: прозріння Р. Бредбері.

Основні поняття: наукова фантастика, роман-застереження, споживацьке суспільство, влада, політика, цензура, донос, свобода думки, деперсоналізація, книжка.

Рекомендоване читання:

Рей Бредбері. 451° за Фаренгейтом. Переклад Євген Крижевича. – Тернопіль, 2011.

або: http://www.ae-lib.org.ua/texts/bradbury_451_ua.htm

Соловійова А. С. Антиутопія як символічна модель суспільства тотальної деперсоналізації [Електронний ресурс] // за пошуком в Інтернеті

451 градус за Фаренгейтом – uk.wikipedia.org

Семінар 6

**КОЛОНІАЛЬНИЙ КІТЧ В ПОЕМІ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО
«ЕНЕЇДА»**

Дискусійні питання:

1. «Малоросійський стиль» – продукт масової культури кінця XVIII ст.
2. Колоніальний кітч як свідчення процесів гібридизації колонізатора і колонізованого.
3. «Енеїда» І. Котляревського як бурлеск і культурний маскарад України XVIII ст.
4. «Котляревщина» як культурне і політичне явище.

Основні поняття: кітч, колоніалізм, малоросійство, бурлеск, травестія, маскарад, «котляревщина».

Рекомендоване читання:

Іван Котляревський. Енеїда (видання різних років):

<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1052>

Григорій Грабович. Семантика котляревщини // Грабович Г. До історії української літератури. Київ: Критика, 1997. С. 316–332.

Тамара Гундорова. Перевернений Рим, або «Енеїда» Котляревського як національний наратив // Сучасність. 2000. № 4. С. 120–134. Або:

<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2004/29-16-3.pdf>

Тамара Гундорова. Колоніальність як перевдягання: «малоросійський маскарад» Івана Котляревського – за пошуком в Інтернеті

Тамара Гундорова. Кітч і література. Травестії. Київ: «Факт», 2008. С. 92–122.

Денис Чик, Ольга Чик. «Хто москаля об’їхав зроду?»: поема «Енеїда» І. Котляревського в контексті крутійської літератури – за пошуком в Інтернеті

Семинар 7
**НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ ВИМІР ПОВІСТІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
«ТАРАС БУЛЬБА»**

Дискусійні питання:

1. Гоголівська ідея української і російської націй.
2. Тарас: еволюція націоналіста.
3. Гоголівський релігійний конфлікт і етнічна чистка.
4. Андрій: альтернатива вибору.

Основні поняття: націоналізм, писання історії, релігійний конфлікт, етнічна чистка.

Рекомендоване читання:

Микола Гоголь. Тарас Бульба (видання різних років):

http://exlibris.org.ua/text/taras_bulba.html

Едита М. Бояновська. Микола Гоголь: між українським і російським націоналізмом. Київ: Темпора, 2013. (розділи 1, 3 і 5).

Тамара Гундорова. Колоніальний кітч по-гоголівськи – за пошуком в Інтернеті

Ірина Колесник. Гоголь у культурно-інтелектуальній історії України: міфи та стереотипи // <http://history.org.ua/JournALL/journal/2009/2/11.pdf>

Микола Ткачук. Дискурс повісті «Тарас Бульба» Миколи Гоголя // <http://philology.knu.ua/files/library/folklore/37-1/52.pdf>

Семинар 8
**АНТИКОЛОНІАЛЬНИЙ ВИМІР ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ ЛЕСІ
УКРАЇНКИ «БОЯРИНЯ»**

Дискусійні питання:

1. Леся Українка як героїня національного пантеону.
2. Степан і Оксана як символічні фігури неможливості спротиву злу.
3. Іван Перебийний як дзеркало політичного світогляду авторки.
4. «Українці» як теоретична проблема.

Основні поняття: неволя, зло, інтелігенція, вибір, опозиція, пристосуванство, зрада; постколоніалізм, гендер.

Рекомендоване читання:

Леся Українка. Бояриня (радіоп'єса):

<https://www.youtube.com/watch?v=1YaL-w7u1-o>

Текст:

<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=481>

Павлина Андрійчук-Данчук. Національне питання в драматичній поемі «Бояриня» Лесі Українки. Джерзі Ситі, 2007. С. 110–131.
<http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/15052/file.pdf>

Оксана Забужко. Notre Dame D'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Видання друге, перероблене і доповнене. Київ: Комора, 2014 (розділи I та V).

Лариса Масенко. Тема національної неволі в драматургії Лесі Українки

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/446/Masenko_Tema_na_natsionalnoi.pdf;jsessionid=573DBC9BBF92B2F4F8224ECD6883AA4A?sequence=1

О. Юрчук. До проблеми постколоніального прочитання української літератури. «Бояриня» Лесі Українки <http://eprints.zu.edu.ua/11395/1/6.pdf>

Семінар 9

АНТИІМПЕРСЬКИЙ ВИМІР ЕПОПЕЇ ЮРІЯ КЛЕНА «ПОПІЛ ІМПЕРІЙ»

Дискусійні питання:

1. Перша світова війна і Українська революція: пролог до катастрофи (частина I).
2. Пекло українського народу в сталінській дійсності (частина II).
3. Катастрофа європейської цивілізації: нацизм, Гітлер і Друга світова війна (частина III).
4. Картина повоєнного хаосу і шляхи виходу з нього. «Діалог людини з землею» (частини IV, V).

Основні поняття: політична ідеологія, імперія, революція, національно-визвольна боротьба, більшовизм, нацизм.

Рекомендоване читання:

Юрій Клен. Попіл імперій

http://chtyvo.org.ua/authors/Klen_Urii/Tvory_Tom_2/

Ігор Василюшин. Художньо-філософські візії епохи в поемі Юрія Клена «Попіл імперій» // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: літературознавство. Тернопіль, 2006. С. 9–20. – за пошуком в Інтернеті.

Надія Миронець. Україна в житті та творчості Освальда Бурггардта (Юрія Клена) // Етнічна історія народів Європи: Зб. наук. ст. 2004. Вип. 16. С. 106–113. –

http://ethnic.history.univ.kiev.ua/upload/gallery/2004/16/16_18.pdf

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ДИСКУСІЙ

Ассман, Аляйда (2012). *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті*; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. К.: Ніка-Центр, 440 с.

Батлер, Джудіт (2016). *Фрейми війни. Чиї життя оплакують?*; пер. з англ. Ю. Кравчук. К.: Медуза, 276 с.

Бауман, Зигмунт; Донскіс, Леонідас (2017). *Плинне зло. Життя без альтернатив*; пер. з англ. О. Буценка. К.: Дух і Літера, 2017, 216 с.

Брюбейкер, Роджерс (2006). *Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі*; пер. з англ. О. Рябов. Львів: Кальварія, 280 с.

Гайдеггер, Мартин (2002). *Навіщо поети?*; пер. Ю. Прохаська [у:] *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* 2-е вид., доп.; за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис; ЦГД ЛНУ, с. 230–249.

Галета, Олена (2015). *Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця ХІХ – початку ХХІ століття*. К.: Смолоскип, 640 с.

Грицак, Ярослав (2011). *Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. Есеї*. К.: Критика, 350 с.

Гундорова, Тамара (2013). *Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм*. Вид. друге, випр. і доп. К.: Критика, 344 с.

Гаусс, Карл-Маркус (2017). *Європейська абетка*; з нім. пер. Ю. Прохасько. Чернівці: Книги-ХХІ, 192 с.

Деркачова, Ольга (2013). *Світ у тексті (еволюція стилевих систем в українській ліриці другої половині ХХ ст.)*. Івано-Франківськ: Тіповіт, 300 с.

Касьянов, Георгій (2018). *Past Continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х: Україна та сусіди*. К.: Лауріус; Антропос-Логос-Фільм, 420 с.

Киридон, Алла (2016). *Гетеротопії пам'яті: теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті*. К.: Ніка-Центр, 320 с.

Коннертон, Пол (2004). *Як суспільства пам'ятають*; пер. з англ., наук. ред. С. Шліпченко. К.: Ніка-Центр, 184 с.

Куннас, Тармо (2015). *Зло. Розкриття сутності зла у літературі та мистецтві*; пер. з фін. І. Малевич та Ю. Стояновської. Львів: Видавництво Анетти Антоненко; К.: Ніка-Центр, 288 с.

Лаурен Анна-Лена, Луденіус Петер (2016). *Україна. На межі*; пер. з швед. Н. Іваничук. Львів: ЛА «Піраміда», 136 с.

Маценка, Світлана (2017). *Метамистецтво: словник досвіду термінотворення на межі літератури й музики*. Львів: Апріорі, 120 с.

Монолатій, Іван (2019). *Від Донецька до Перемишля. Як сучасна література «пам'ятає» українські міста*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 256 с.

Набитович, Ігор (2008). *Універсум сасгит'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму)*. Дрогобич – Люблін: Посвіт, 600 с.

Нора, П'єр (2014). *Теперішнє, нація, пам'ять*; пер. з фр. А. Рєпи. К.: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 272 с.

Поліщук, Ярослав (2018). *Гібридна топографія. Місця й не-місця в сучасній українській літературі*. Чернівці: Книги-XXI, 272 с.

Поліщук, Ярослав (2016). *Реактивність літератури*. К.: Академвидав, 192 с.

Поллак, Мартин (2018). *Топографія пам'яті. Есеїстика*; пер. з нім. Х. Назаркевич. Львів: Човен, 216 с.

Радченко, Симон (2017). *Пастки минулого, або бляшанка сучукрліту [у:] Критика*, ч. 5-6 (235-236), с. 17–21.

Ревакович, Марія (2012). *Гендер, географія, мова: у пошуках ідентичності в сучасній українській літературі*. Львів: Центр гуманітарних досліджень; К.: Смолоскип, 72 с.

Рюзен, Йорн (2010). *Нові шляхи історичного мислення*; пер. з нім. В. Кам'янець. Львів: Літопис, 358 с.

Саїд, Едвард (2014). *Гуманізм і демократична критика*; пер. з англ. А. Чайпай. К.: Медуза, 142 с.

Снайдер, Тимоті (2011). *Криваві землі. Європа поміж Гітлером та Сталіним*; пер. з англ. М. Климчука та П. Грицака. К.: Грані-Т, 448 с.

Снайдер, Тимоті (2017). *Чорна земля. Голокост як історія і застереження*; пер. з англ. П. Білак, О. Камишнікова, Т. Родіонова. К.: Медуза, 394 с.

Тодоров, Цветан (2000). *Обличчям до екстрєми*; пер. з фр. Я. Салиги. Львів: Літопис, 415 с.

Фуко, Мішель (2018). *Інші простори*; пер. з фр. І. Собченко [у:] *Рухливий простір. Міждисциплінарна антологія*; за ред. К. Міщенко та С. Штретлінг. К.: Медуза, с. 30–40.

Шацька, Барбара (2011). *Минуле –пам'ять – міф*; пер. з пол. О. Герасим. Чернівці: Книги-XXI, 248 с.

Шльогель, Карл (2016). *Український виклик. Відкриття європейської країни*; пер. з нім. Н. Комарової. К.: Дух і Літера, 356 с.

Agamben, Giorgio (2018). *Idea prozy*; przełożyła i posłowiem opatrzyła Ewa Górnjak Morgan, komentarz Andzej Serafin. Warszawa: Fundacja Augusta hrabiego Cieszkowskiego, 203 s.

Magris, Claudio (2016). *O demokracji, pamięci i Europie Środkowej*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 365 s.

Morley, David (2011). *Przestrzenie domu. Media, mobilność i tożsamość*; przełożyła Jolanta Mach. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury, 375 s.

Rybicka, Elżbieta (2014). *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*. Kraków: Universitas, 474 s.

Wójcicki, Krzysztof (2015). *Nostalgia i polityka. Esej o powrocie do Europy Środkowej*. Warszawa: Czuły Barbarzyńca Press, 124 s.

**ПЕРЕЛІК ТВОРІВ ЛІТЕРАТУРИ,
ЯКІ ПРОПОНУЮТЬСЯ ДЛЯ НАПИСАННЯ ПІДСУМКОВОГО ЕСЕ**

1. Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів. Івано-Франківськ; Львів; Київ, 2005.
2. Бегбеде Фр. Французький роман. Пер. з франц. Л. Кононовича. Х., 2011.
3. Белль Г. Поїзд точно за розкладом. Пер. з нім. Г. Сварник // Белль Г. Твори в двох томах. Том 1. К., 1989. С. 39–133.
4. Брехт Б. Копійчаний роман. Пер. з нім. Ю. Лісняк // Брехт Б. Копійчаний роман. Матінка Кураж та її діти. Кавказьке крейдяне коло. К., 1973. С. 21–358.
5. Винничук Ю. Танго смерті: роман. Х., 2012.
6. Візель Е. Ніч. Світанок. День. Пер. з франц. К., 2006.
7. Гамсун К. На зарослих стежках. Пер. з нім. Г. Кирпи. К., 2013.
8. Гессе Г. Граса в бісер. Пер. з нім. Є. Поповича. К., 1978.
9. Гойченко Д. Красный Апокалипсис: сквозь раскулачивание и Голодомор. К., 2013.
10. Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів. Пер. з англ. О. Терех. К., 1976.
11. Грас Г. Бляшаний барабан. Пер. з нім. О. Логвиненко. К., 2005.
12. Діккенс Ч. Великі сподівання. Пер. з англ. Р. Доценка. К., 1986.
13. Доляк Н. Чорна дошка. Роман. Х., 2014.
14. Егеланн Т. Брехня батьків. Пер. з норв. Н. Іваничук. Л., 2013.
15. Забужко О. Музей покинутих секретів. К., 2013.
16. Зегерс А. Сьомий хрест. Пер. з нім. П. Факторович. К., 1969.
17. Іваничук Р. Торговиця: роман. К., 2012.
18. Камю А. Чума. Пер. з франц. А. Перепада // Камю А. Чума. Романи, повість. Х., 2006. С. 111–372.
19. Костер Ш. Легенда про Уленшпігеля. Пер. з франц. С. Сакидон. К., 1974.
20. Кутзее Дж. М. Дитинство. Молодість. Літня пора. Пер. з англ. П. Тарашука. Х., 2012.
21. Лагерквіст П. Кат. Пер. з швед. О. Сенюк // Лагерквіст П. Маріамна. Повісті. К., 1988. С. 17-65.
22. Лондон Дж. Міжзоряний мандрівник. Пер. з англ. К. Корякіна і В. Гладка // Лондон Дж. Твори у двадцяти томах. Том 10. К., 1972. С. 5–247.
23. Льюїс М. В. Сон кельта. Пер. з ісп. В. Шовкуна. Х., 2012.
24. Манн Г. Вірнопідданий. Пер. з нім. М. Зісман. К., 1969.
25. Манн Т. Будденброки. Занепад однієї родини. Пер. з нім. Є. Попович. К., 1973.
26. Манн Т. Доктор Фаустус. Пер. з нім. Є. Поповича. К. 1990.
27. Маркес Г. Сто років самотності. Пер. з ісп. П. Соколовський // Маркес Г. Сто років самотності. Роман, повісті, оповідання. К., 2004.

28. Матіос М. Солодка Даруся // Матіос М. Вибране. Л., 2010. С. 97–190.
29. Мопассан Г. Пампушка. Пер. з франц. В. Підмогильний та М. Антонович // Мопассан Г. Твори в восьми томах. Том 1. К., 1969. С. 43–80.
30. Мора Т. День у день. Пер. з нім. Х. Назаркевич. Л., 2009.
31. Олдінгтон Р. Смерть героя. Пер. з англ. Ю. Лісняк. К., 1988.
32. Прохасько Т. Непрості // Прохасько Т. БотакЄ. Івано-Франківськ, 2010. С. 67–196.
33. Ремарк Е. М. Час жити, час помирати. Пер. з нім. Ю. Петренко. К., 1974.
34. Ремарк Е. М. Повернення. Пер. з нім. Н. Сняданко // Ремарк Е. М. На Західному фронті без змін. Повернення. Три товариші. Романи. Х., 2014. С. 197–460.
35. Рільке Р. М. Нотатки Мальте Лявридса Бригте: роман. Пер. з нім. Ю. Прохасько. К., 2010.
36. Рот Й. Йов. Роман простого чоловіка. Пер. з нім. Ю. Прохаська // Рот Й. Йов. Роман простого чоловіка. Фальшива вага. Історія одного айхмістра. К., 2010. С. 7–196.
37. Рот Й. Марш Радецького. Пер. з нім. Є. Горевої. К., 2000.
38. Рушді С. Опівнічні діти. Пер. з англ. Н. Трохим. К., 2007.
39. Сарамого Ж. Слепота. Пер. з португ. В. Шовкуна. Х., 2013.
40. Села К. Х. Вулик. Пер. з ісп. С. Борщевського. К., 2011.
41. Селін Л.-Ф. Подорож на край ночі. Пер. з франц. П. Таращук. Х., 2000.
42. Сміт З. Білі зуби. Пер. з англ. Н. Куликової та Р. Семківа. К., 2009.
43. Турньє М. Вільшаний король. Пер. з франц. В. Шовкуна. К., 2011.
44. Уеллс Г. Війна світів / Пер. з англ. Д. Паламарчук // Уеллс Г. Війна світів. Фантастичні романи. К., 1977. С. 327–466.
45. Фейхтвангер Л. Успіх. Три роки з історії однієї провінції. Пер. з нім. О. Синиченко. К., 1980.
46. Фіцджеральд Ф. С. Ніч лагідна. Пер. з англ. М. Пінчевський // Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі. Романи. Х., 2013. С. 133–384.
47. Фолкнер В. Світло в серпні. Пер. з англ. О. Короля. К., 2013.
48. Фріш М. Ното Фабер: Сповідь. Пер. з нім. О. Логвиненко. К., 2000.
49. Хемінгуей Е. Прощай, зброє. Пер. з англ. В. Митрофанов // Хемінгуей Е. Прощай, зброє. Старий і море. Оповідання. К., 1974. С. 23–271.
50. Шкляр В. Залишенець. Чорний ворон. Роман. Х., 2013.
